

LATVIJA 2017. GADA ZIŅOJUMS PAR CILVĒKTIESĪBU SITUĀCIJU LATVIJĀ

KOPSAVILKUMS

Latvijas Republika ir daudzpartiju parlamentāra demokrātija. Likumdošanas vara pieder vienpalātas parlamentam (Saeimai). 2014. gada vēlēšanas, kurās tika ievēlēts parlaments 100 deputātu sastāvā, novērotāji uzskatīja par brīvām un taisnīgām.

Varas iestādes efektīvi kontrolēja drošības spēkus.

Pārskata gadā netika saņemti ziņojumi par rupjiem cilvēktiesību pārkāpumiem.

Atsevišķos gadījumos varas iestādes izmeklēja un sauca pie atbildības amatpersonas, kuras izdarījušas pārkāpumus, taču joprojām pastāvēja būtiskas bažas par nesodāmību korupcijas gadījumos.

1. daļa. Cilvēka integritātes cienīšana, tostarp tiesības būt pasargātam no:

a. Patvaļīgas dzīvības atņemšanas un citām nelikumīgām vai politiski motivētām slepkavībām

Netika ziņots par to, ka varas iestādes vai to pārstāvji būtu izdarījuši patvaļīgas vai nelikumīgas slepkavības.

b. Pazušana

Netika ziņots par politiski motivētām pazušanām.

c. Spīdzināšanas un cita veida cietsirdīga, necilvēcīga un pazemojoša izturēšanās vai sodīšana

Likums aizliedz minētās darbības, taču bija dažas liecības par to, ka valdības pārstāvji šādas darbības ir veikuši.

Pārskata gada laikā Tiesībsarga birojs saņēma divas sūdzības no ieslodzītajiem par cietuma amatpersonu vardarbīgu izturēšanos pret ieslodzītajiem. Pēc valsts vizītes 2016. gada aprīlī Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komiteja (CPT) 29. jūnijā publicēja ziņojumu, kurā izklāstīja, ka Komiteja no aizturētajiem (tajā skaitā mazgadīgajiem) ir saņēmusi sūdzības par pārmērīgu spēka izmantošanu aizturēšanas laikā, piemēram, sitienus, spērienus, kā arī sitienus ar steku pēc aizturētā savaldīšanas, kā arī pārāk ciešu ieslēgšanu rokudzelžos. Pacienti, kuri pret viņu gribu ir pārvesti uz Strenču psihoneiroloģisko slimnīcu, ir izteikuši līdzīgas apsūdzības. CPT arī uzklusēja dažas sūdzības par fizisku sliktu izturēšanos, kā arī sūdzības par policijas darbinieku draudiem fiziski iespaidot sākotnējās nopratināšanas laikā. Atsevišķos gadījumos medicīniski pierādījumi apstiprināja sūdzības par fizisku ietekmēšanu.

Apstākļi ieslodzījuma vietās un aizturēšanas centros

Cietumu sistēmas infrastruktūra novecojusi, taču kopumā tā nodrošina apmierinošus apstākļus un atbilst minimālajām starptautiskajām prasībām. Atsevišķi ziņojumi par ieslodzījumu vietu vai aizturēšanas centru apstākļi radīja bažas par cilvēktiesību pārkāpumiem.

Fiziskie apstākļi: Minimālā standarta dzīvesvietas platība vienam ieslodzītajam kamerā, kurā mitinās vairāki ieslodzītie, tika palielināta līdz apmēram 4 kvadrātmetriem (43 kvadrātpēdām). Iepriekš šī platība atsevišķos cietumos bija pat tikai 2.5 kvadrātmetri (27 kvadrātpēdas). Visās apmeklētajās ieslodzījuma vietās (ar atsevišķiem izņēmumiem) CPT novēroja, ka šī standarta platība tiek ievērota.

CPT vērsa uzmanību uz to, ka vairums ieslodzīto izmitināšanas vietu Daugavgrīvas cietuma neatjaunotajā Grīvas nodaļā bija ļoti sliktā stāvoklī ar paaugstinātu mitruma līmeni ventilācijas sistēmu neesamības dēļ. Vēl CPT konstatēja, ka Valmieras policijas iecirknis ir “nožēlojamā stāvoklī un tam ir vajadzīgs remonts”. Turklāt Limbažu policijas iecirknī aizturēšanas kameras neapspīdēja dabiskā gaisma, jo logos bija necaurredzami stikla bloki. Papildus tam kamerās esošās tualetes nebija pilnībā atdalītas viena no otras, un vairums bija ļoti netīras.

Veselības aprūpei cietumu sistēmā joprojām netiek nodrošināts pietiekams finansējums, kā rezultātā aprūpe ir nepietiekama un trūkst medicīniskais personāls. Ieslodzījumu vietu pārvaldes amatpersonas ziņoja, ka 9 procenti veselības aprūpes amatu vietu nav nokomplektētas.

Līdz augusta beigām Tiesībsarga birojs saņēma 25 ieslodzīto sūdzības par ieslodzījuma vietas apstākļiem un 11 sūdzības par veselības aprūpes situāciju cietumos. Vairums Olaines Cietuma slimnīcas Psihiatrijas nodaļas pacienti savās kamerās bija ieslēgti līdz pat 23 stundām dienā.

Administrācija: Ieslodzījumu vietu pārvalde lielākoties izmeklēja ticamus apgalvojumus par necilvēcīgiem apstākļiem, un izmeklēšanas rezultātus dokumentēja sabiedrībai pieejamā veidā. Pirmajos astoņos gada mēnešos 122 sūdzības tika nodotas Iekšējās drošības birojam tālākai izmeklēšanai.

Neatkarīga novērošana: Varas iestādes sniedza atļauju Eiropas Padomes Komitejai spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (Komiteja) un nevalstiskiem novērotājiem veikt novērošanu.

Uzlabojumi: Atskaites gadā Ieslodzījumu vietu pārvalde turpināja uzlabot apstākļus ieslodzījuma vietās, lielākoties renovējot telpas, lai palielinātu dzīvojamās telpas platību, uzlabotu ventilāciju un mākslīgo apgaismojumu. Gada pirmajos astoņos mēnešos varas iestādes atbrīvoja 50 zema riska ieslodzīto elektroniskās uzraudzības programmas ietvaros.

d. Patvaļīga arestēšana vai aizturēšana

Satversme un likums aizliedz patvaļīgu arestēšanu un aizturēšanu, un jebkurai personai ir iespēja apstrīdēt savas arestēšanas vai aizturēšanas likumību tiesā. Valdība lielākoties ievēroja šīs prasības.

Policijas un drošības sistēmas loma

Valsts policija, Drošības policija un Valsts robežsardze atrodas Iekšlietu ministrijas pakļautībā. Pašvaldības policijas darbu kontrolē pašvaldības. Nacionālie bruņotie spēki, Militārais pretizlūkošanas dienests, Drošības dienests un Zemessardze atrodas Aizsardzības ministrijas pakļautībā. Valsts policija un Pašvaldības policijas spēki daļa atbildību par sabiedriskās kārtības uzturēšanu.

Valsts policija ir lielākoties atbildīga par kriminālizmeklēšanu, taču arī Drošības policijai, Finanšu policijai, Militārajai policijai, Ieslodzījumu vietu pārvaldei, Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam (KNAB) un citām varas iestādēm ir noteiktas atbildības jomas. Drošības policija ir atbildīga par terorisma un citu iekšējo draudu apkarošanu.

Civilās varas iestādes saglabāja efektīvu kontroli pār Valsts policiju, Drošības policiju, Valsts robežsardzi, bruņotajiem spēkiem un citiem drošības spēkiem, un valdības rīcībā ir efektīvi mehānismi, lai izmeklētu un sodītu par ļaunprātīgu amata izmantošanu un korupciju. Gada laikā nebija ziņojumu par nesodāmību drošības spēkos.

Arestēšanas procedūras un izturēšanās pret aizturētajiem

Lielākajā daļā gadījumu arestēšanu drīkst veikt, pamatojoties uz apcietināšanas orderi, ko izsniegusi pilnvarota tiesu amatpersona. Izņēmums ir gadījumi, kas atsevišķi atrunāti likumā, piemēram, ja aizturēšanu veic policijas darbinieks nozieguma izdarīšanas brīdī vai ja aculiecinieks atpazīst aizdomās turamo vai personas bēgšanas riska gadījumā. Likums nosaka, ka 48 stundu laikā prokuroram apcietinātais vai nu jāatbrīvo, vai jāizvirza apsūdzība un jānodod tiesai. CPT konstatēja, ka personām, kurām tiesa kā drošības līdzekli ir noteikusi pirmstiesas apcietinājumu, bieži vien policijas aizturēšanas telpās tika turētas daudz ilgāk par likumā noteiktajām 48 stundām, vienā gadījumā pat 29 dienas līdz persona tika pārvesta uz pirmstiesas apcietinājuma vietu.

Parasti amatpersonas nekavējoties informēja aizturētos par tiem izvirzītajām apsūdzībām. Taču lielākoties aizturētie nesaņēma mutisku informāciju par to pamattiesībām uzreiz pēc arestēšanas. Parasti aizturētās personas saņēma informatīvu lapu, kurā izklāstītas to tiesības un pienākumi. Nevalstiskās organizācijas (NVO) sūdzējās par to, ka šīs informatīvās lapas saturs ir sagatavots juridiskā valodā, kura ir grūti saprotama ar tiesību nozari nesaistītai personai, turklāt informācija bieži vien bija pieejama tikai latviski. Pastāvot sistēmai, kurā aizturēto var atbrīvot pret drošības naudu, tiesneši šo iespēju bieži izmantoja lielākoties lietās, kuras saistītas ar ekonomiskajiem noziegumiem.

Aizturētajiem ir tiesības uz advokāta klātbūtni pratināšanas laikā. Kopumā valsts nodrošināja advokātus mazturīgiem apsūdzētajiem. Nebija ziņojumu par to, ka aizdomās turamie būtu aizturēti bez tiesībām sazināties vai atrastos mājās arestā.

Pirmstiesas apcietinājums: Saskaņā ar likumu visnopietnāko noziegumu gadījumos pirmstiesas apcietināšana nedrīkst pārsniegt 15 mēnešus no pirmā lietas reģistrēšanas brīža. Maksimālais atļautais aizturēšanas laiks, ieskaitot iztiesāšanu, ir 21 mēnesis. Saskaņā ar Tieslietu ministrijas datiem vidējais ilgums no pirmā lietas reģistrēšana brīža līdz pirmajam tiesas procesam bija gandrīz četri mēneši krimināllietās un 10 nedēļas apelāciju lietās. Nevalstiskās organizācijas (NVO) turpināja izteikt bažas par pirmstiesas apcietinājuma ilgumu, lietu izskatīšanas atlikšanu un apsūdzības darbībām, kas mēdza paildzināt tiesvedību.

Aizturētā iespējas apstrīdēt aizturēšanas likumību tiesā: Aizturētajiem ir iespēja apstrīdēt aizturēšanas likumību tiesā un tikt nekavējoties atbrīvotam un saņemt kompensāciju, ja tiek konstatēts, ka aizturēšana bijusi nelikumīga. Vēsturiskā informācija rāda, ka aizturētie veiksmīgi apstrīdējuši aizturēšanu.

e. Taisnīgas un atklātas tiesas liegšana

Satversme un likums paredz neatkarīgu tiesu varu, un varas iestādes kopumā ievēroja tiesu varas neatkarību un objektivitāti. Lielākā daļa tiesas spriedumu bija pieejami tiešsaistē, lai gan daudzi citi tiesu dokumenti netika publicēti. Daudzi no publicētajiem dokumentiem bija būtiski saīsināti (parasti privātuma apsvērumu dēļ), tādējādi apgrūtinot tiesu dokumentu meklēšanu un izskatīšanu tiešsaistē. Atsevišķos gadījumos tiesnešu lēmumu taisnīgums raisīja bažas, un apgalvojumi par korupciju tiesās bija plaši izplatīti, jo īpaši saistībā ar maksātnespējas lietām. Līdz augusta beigām Tiesībsarga birojs saņēma astoņas sūdzības par ieilgušu tiesvedību, pārāk ilgu pirmstiesas aizturēšanu un aizturēšanu bez laicīgas apsūdzības uzrādīšanas.

Tiesas process

Satversme un likums nodrošina tiesības uz taisnīgu un atklātu tiesu, un neatkarīgi tiesneši kopumā ievēroja šīs tiesības. Apsūdzētajiem ir tiesības uz nevainības prezumpciju,

nekavējoties detalizēti tikt informētiem par tiem izvirzīto apsūdzību, kā arī vairumā gadījumu uz atklātu tiesas procesu bez nepamatotas vilcināšanās, tomēr lietas var tikt izskatītas slēgtās tiesas sēdēs ar nolūku aizsargāt valsts noslēpumus vai nepilngadīgo intereses. Apsūdzētajam ir tiesības piedalīties tiesas sēdēs un savlaicīgi konsultēties ar advokātu, un šīs izmaksas sedz valsts, ja apsūdzētais ir mazturīgs.

Likums nodrošina tiesības uz pienācīgu termiņu un iespējas lietas aizstāvības sagatavošanai. Apsūdzētajiem ir tiesības izmantot bezmaksas tulka pakalpojumus, gadījumā, ja apsūdzētie nesaprot vai nerunā latviešu valodā, konfrontēt lieciniekus, kas liecina pret tiem, uzaicināt lieciniekus un iesniegt pierādījumus savai aizstāvībai, atteikties liecināt vai atzīt vainu, kā arī iesniegt apelācijas sūdzību.

Gan tiesībsargs, gan NVO izteica bažas, ka ilga tiesvedības novilcināšana bieži kavēja piekļuvi tiesu sistēmai. Saskaņā ar Tieslietu ministrijas viedokli šī problēma bija visvairāk izteikta administratīvajās tiesās, kur līdz nenozīmīgu lietu pirmreizējai izskatīšanai varēja paiet pat pieci mēneši. Jūnijā vidēji vienas civillietas izskatīšana Rīgas pilsētas tiesās ilga astoņus mēnešus, bet četrus mēnešus rajona tiesās. Krimināllietas izskatīšana vidēji aizņēma sešus mēnešus Rīgas pilsētas tiesās un četrus mēnešus rajona tiesās. NVO izteica bažas, ka apsūdzētie bieži vien izmantoja tiesisko aizsardzību, lai novilcinātu tiesvedību, tai skaitā atkārtoti neierodoties uz lietas izskatīšanu tiesā, tādējādi piespiedu kārtā liekot atkārtoti pārcelt lietas izskatīšanu. Vairākas augsta līmeņa valsts korupcijas lietas ir ilgušas gandrīz desmit gadus, un NVO bažījās, ka tādā veidā sabiedrībā ir izplatījies uzskats, ka augsta līmeņa amatpersonas netiek sodītas korupcijas lietās.

Politiski ieslodzītie un aizturētie

Netika ziņots par politiski ieslodzītajiem un aizturētajiem.

Civillietu tiesvedība un tiesiskās aizsardzības līdzekļi

Likums paredz neatkarīgu un taisnīgu iztiesāšanu civillietās. Ir iespējams iesniegt tiesā prasību par kompensācijas vai tiesiskās aizstāvības līdzekļu saņemšanu par cilvēktiesību pārkāpumiem. Pēc valsts mēroga tiesu sistēmas sniegto iespēju maksimālas izmantošanas privātpersonas var iesniegt apelācijas sūdzību Eiropas Cilvēktiesību tiesā lietās, kurās valsts, iespējams, ir pārkāpusi Eiropas Cilvēktiesību konvenciju.

Īpašuma restitūcija

Ebreju kopienu īpašumu restitūcija no Holokausta laikiem joprojām netika pabeigta. Lai gan ebreju kopiena lēsa, ka apmēram 270 īpašumi būtu atdodami, ministrijas uzskata, ka īpašumu skaits ir daudz mazāks. Atsevišķi valdības pārstāvji apgalvoja, ka restitūcijas jautājums ir atrisināts, atdodot piecus 2. pasaules karā atņemtos īpašumus saskaņā ar 2016. gadā pieņemto likumdošanu. Ebreju kopienas identificētie, bet neatgūtie īpašumi bija kapsētas, sinagogas, skolas, slimnīcas un kultūras centri.

f. Patvaļīgas vai nelikumīgas iejaukšanās privātnumā, ģimenē, privātajā dzīvē vai sarakstē

Satversme un likums aizliedz šādas darbības, un netika ziņots par to, ka varas iestādes šos aizliegumus neievērotu.

2. daļa. Cieņa pret pilsonisko brīvību, tai skaitā:

a. Vārda un preses brīvība

Satversme un likums nodrošina vārda un preses brīvību, un varas iestādes kopumā ievēroja šīs tiesības. Neatkarīga prese, efektīva tiesu sistēma un funkcionējoša demokrātiska politiskā sistēma veicina vārda, tai skaitā preses brīvību. Pastāvēja juridiskie ierobežojumi attiecībā uz rasu vai etnisko kūdīšanu, kā arī noziegumu pret cilvēci un atsevišķu kara noziegumu noliegšanu vai slavināšanu.

Vārda brīvība: Lai gan likums kopumā nodrošina vārda brīvību, naida kurināšana uz rases vai etniskās piederības pamata un nepatiesas informācijas izplatīšana saistībā ar finanšu sistēmu tiek uzskatīta par noziegumiem. Likums aizliedz slavināt vai noliegt genocīdu, noziegumus pret cilvēci un kara noziegumus pret valsti, ko veikusi Padomju Savienība vai nacistiskā Vācija. Šo noteikumu pārkāpējiem draud piecu gadu cietumsods, piespiedu darbs vai naudas sods. Pastāvēja arī vārda ierobežojumi, kas uzskatāmi par draudu valsts nacionālajai drošībai.

Likums kriminalizē nevardarbīgas darbības, kas vērstas pret valsti vai kas apdraud tās „neatkarību, suverenitāti, teritoriālo vienotību, valsts varu vai iekārtu”. Pārskata gada laikā tiesā netika iesniegta neviena lieta šī likuma ietvaros.

2016. gadā tika uzsākts kriminālprocess pret Krievijas aktīvistu Denisu Bartecki par mēģinājumu likvidēt „Latvijas valstisko neatkarību”, izveidojot tiešsaistes petīciju par valsts pievienošanu Amerikas Savienotajām Valstīm. Kriminālprocess joprojām turpinās.

Preses un mediju brīvība: Neatkarīgie plašsaziņas līdzekļi aktīvi darbojās un izteica dažādus viedokļus ar nelieliem ierobežojumiem. Likums nosaka, ka nacionālajos un reģionālajos elektroniskajos medijos 65 procentiem no kopējā ētera laika jātiek raidītiem latviešu valodā, vai arī programmām jānodrošina dublāža vai subtitri latviešu valodā. Bija pieejams arī ļoti plašs programmu klāsts krievu valodā. Ierobežojumi attiecībā uz rasu naida kurināšanu, nepatiesas informācijas par finanšu sistēmu izplatīšanu, genocīda, noziegumu pret cilvēci un kara noziegumu pret valsti, ko veikusi Padomju Savienība vai nacistiskā Vācija slavināšanu vai noliegšanu attiecas arī uz drukātajiem un raidošajiem medijiem, grāmatu publicēšanu, kā arī tiešsaistes avīzēm un žurnāliem.

Latvijas Žurnālistu asociācija turpināja paust bažas par vietējo laikrakstu neatkarību un dzīvotspēju. Atsevišķas pašvaldības sniedza finansējumu vietējiem laikrakstiem apmaiņā pret līdzdalību redakcijas darbā vai pat izdeva savus laikrakstus, tādējādi daudziem neatkarīgiem konkurentiem liekot bankrotēt. Jūlijā reģionālais laikraksts “Bauskas Dzīve” cēla prasību Eiropas Cilvēktiesību tiesā pret Latvijas valsti par tās rīcību, ļaujot pašvaldībām izdot savus laikrakstus. Laikraksts savu prasību pamatoja ar to, ka šādas rīcības rezultātā varas iestāde ir iejaukusies vārda brīvības īstenošanā. Gada beigās lieta vēl tika izskatīta. NVO arī puda bažas, ka neskaidrība par daudzu lielāko plašsaziņas līdzekļu īpašniekiem apdraud mediju neatkarību un caurskatāmību.

Interneta brīvība

Valdība neierobežoja un nepārtrauca piekļuvi internetam, kā arī necenzēja tiešsaistes saturu, nebija arī ticamu ziņojumu, ka varas iestādes būtu pārbaudījušas privātas elektroniskās sarakstes bez atbilstošām likumīgām pilnvarām. Runai internetā bija noteikti tādi paši ierobežojumi kā citiem runas un mediju veidiem. Saskaņā ar Starptautiskās telekomunikāciju savienības datiem 2016. gadā internetu lietoja 80% iedzīvotāju.

Akadēmiskā brīvība un kultūras pasākumi

Pārskatā gadā varas iestādes nebija noteikušas ierobežojumus attiecībā uz akadēmisko brīvību un kultūras pasākumiem.

b. Mierīgas pulcēšanās un biedrošanās brīvība

Mierīgas pulcēšanās brīvība

Satversme un likums nodrošina mierīgas pulcēšanās brīvību. Varas iestādes kopumā ievēroja šīs tiesības, taču bija daži ierobežojumi. Desmit dienas pirms demonstrācijas rīkošanas tās organizētājiem ir jāiesniedz pieteikums attiecīgajām varas iestādēm, taču atsevišķos gadījumos, kad šāds pieteikuma laika periods nav objektīvi iespējams, tas var tikt saīsināts līdz 24 stundām. Lai novērstu sabiedriskas nekārtības, atļaujas izsniegšana var tikt atteikta vai lēmums mainīts.

Biedrošanās brīvība

Satversme un likums paredz biedrošanās brīvību, un varas iestādes ievēroja šīs tiesības praksē. Tomēr likums aizliedz komunistu, nacistu vai tādu organizāciju reģistrēšanu, kuras pārkāpj Satversmi vai propagandē vardarbīgu varas gāšanu.

c. Reliģiskā brīvība

Skatiet Valsts departamenta *Starptautisko ziņojumu par reliģisko brīvību* interneta vietnē: www.state.gov/religiousfreedomreport/.

d. Pārvietošanās brīvība

Satversme un likums paredz pārvietošanās brīvību valsts ietvaros, tiesības uz izbraukšanu uz ārzemēm, emigrāciju un repatriāciju, un varas iestādes kopumā šīs tiesības ievēroja praksē.

Valdība sadarbojās ar ANO Augstā komisāra bēgļu jautājumos biroju (UNHCR) un citām humānās palīdzības organizācijām, lai nodrošinātu aizsardzību un palīdzību bēgļiem, patvēruma meklētājiem, bezpavalstniekiem, un citām personām, kas saskaras ar līdzīgām problēmām.

Bēgļu aizsardzība

Patvēruma pieejamība: Likums paredz patvēruma vai bēgļa statusa piešķiršanu, un valsts ir izveidojusi sistēmu, kuras mērķis ir sniegt bēgļiem aizsardzību. Kopumā šī sistēma bija pieejama un likumā paredzētajai kārtībai atbilstoša. Likums paredz patvēruma pieprasītājiem tiesības saņemt informāciju par patvēruma pieprasīšanas procedūrām sev saprotamā valodā. Latvijas Cilvēktiesību centrs, nevalstiskā organizācija, kas nodrošināja juridiskus pakalpojumus patvēruma meklētājiem, turpināja izteikt bažas par to, ka patvēruma pieprasītājiem un bēgļiem ne vienmēr nekavējoties bija pieejami juridiskie pārstāvji, kas pārzinātu viņu situāciju.

Patvēruma meklētājiem bija iespēja iesniegt apelāciju tiesā par viņu pieteikuma noraidīšanu, un gada laikā daži izmantoja šo iespēju. Personas, kuru patvēruma pieprasījums tika galīgi noraidīts, tika nosūtīti uz attiecīgajām tranzītvalstīm vai izcelsmes valstīm.

Droša izcelsmes valsts/ tranzītvalsts: Valsts kopumā neiztiesāja patvēruma lietas, pamatojoties uz pieteicēja izcelsmes valsti vai tranzītvalsti. Latvijai kā ES dalībvalstij ir saistoša Dublinas III regula, kas dod varas iestādēm tiesības atgriezt patvēruma meklētājus pirmajā ES iebraukšanas valstī, ja tie ieradušies no citām ES dalībvalstīm, izņemot ģimenes atkalapvienošanās gadījumos un citu humānu apsvērumu dēļ. Nebija ticamu sūdzību par to,

ka varas iestādes būtu ignorējušas ārkārtas gadījumus vai regulāri atgriezušas patvēruma meklētājus uz valstīm, kurās ir vāji attīstīta patvēruma sniegšanas sistēma.

Nodarbinātība: Bēgļiem parasti bija nepieciešamas latviešu valodas pamatzināšanas, lai tiktu pieņemti lielākajā daļā darbu valstī. Attiecīgi lielākajai daļai bēgļu bija grūti atrast darbu brīdī, kad tiem piešķirts oficiāls statuss.

Piekluve pamatpakalpojumiem: Valsts atbalsts trīs eiro (\$3.60) apmērā dienā patvēruma meklētājiem un 139 eiro (\$167) apmērā mēnesī bēgļiem tika kritizēts kā neadekvāts pamatvajadzību nosegšanai. Finansiālais atbalsts tika pārtraukts, līdzko bēglis atrada darbu, kurā gūtie ienākumi pārsniedza minimālās mēnešalgas apmēru.

Ilgstoši risinājumi: Daži novērotāji pauda bažas, ka valdības centieni integrēt patvēruma meklētājus, kam piešķirts bēgļa statuss valstī, nebija pietiekami. Bēgļu pabalsti bija zem valsts nabadzības sliekšņa. Saskaņā ar valdības aplēsēm kopš jūlija visi 90 bēgļi, izņemot divus, kam piešķirts oficiāls statuss valstī ES mēroga bēgļu izvietošanas shēmā, bija pametuši valsti.

Pagaidu aizsardzība: Arī 2016. gadā valdība piešķīra alternatīvās aizsardzības statusu apmēram 90 indivīdiem, kas nekvalificējās bēgļu statusam.

Bezpavalstnieki

Saskaņā ar UNHCR datiem 2016. gada beigās valstī atradās 242,736 bezpavalstnieki. Valsts Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes dati liecināja, ka kopš gada sākuma valstī dzīvo 177 bezpavalstnieki un 222,847 “nepilsoņi”. Nepilsoņi veidoja aptuveni 11% no kopējā iedzīvotāju skaita. Saskaņā ar datiem, kurus Iedzīvotāju reģistrs iesniedzis Eiropas Padomes cilvēktiesību komisāram Nilam Muižniekam, 2016. gada jūlijā valstī dzīvoja 247,104 “nepilsoņi” jeb aptuveni 12 procenti no valsts iedzīvotāju skaita. Varas iestādes informēja Muižnieka kungu, ka pirmajos gada mēnešos līdz 2016. gada jūlijam “nepilsoņu” skaits bija samazinājies par 10,273 personām. Lai gan UNHCR ieskaitīja lielāko daļu valsts nepilsoņu bezpavalstnieku skaitā, valsts institūcijas tos uzskatīja par nepilsoņiem, jo lielākajai daļai bija tiesības naturalizēties likumā noteiktajā kārtībā. Par bezpavalstniekiem valdība uzskata personas bez ārvalstu pavalstniecības vai nepilsoņa statusa.

Personas, kuras varas iestādes uzskata par bezpavalstniekiem, var saņemt pilsonību naturalizācijas kārtībā pēc tam, kad saņēmuši pastāvīgās uzturēšanās atļauju un likumīgi nodzīvojuši valstī piecus gadus. Likums nosaka, ka vecākiem-nepilsoņiem dzimušam bērnam tiek automātiski piešķirta pilsonība, ja vismaz viens no vecākiem to ir pieprasījis.

Nepilsoņi lielākoties ir slāvu izcelsmes personas, kas ieceļoja valstī padomju okupācijas laikā un to pēcteči, kuri neieguva pilsonību automātiski pēc tam, kad valsts atguva suverenitāti 1991. gadā. Tiem ir pastāvīgās uzturēšanās statuss, konsulārā aizsardzība ārzemēs, tiesības atgriezties valstī, tiesības saņemt visus valsts sociālos pabalstus. Viņiem ir arī tiesības uz nodarbinātību, izņemot dažus amatus valsts un privātajā sektorā, kas saistīti ar tieslietu sistēmu, likuma izpildi un nacionālo drošību. Būdami nepilsoņu statusā, viņi nav tiesīgi ne vēlēties pašvaldību vai nacionālās vēlēšanās, ne dibināt politisku partiju, ja tajā vismaz puse biedru nav valsts pilsoņi.

Likums arī nosaka kārtību, kādā nepilsoņi var iegūt pilsonību. Daudzos gadījumos tā ietver latviešu valodas prasmju testu, kā arī zināšanu pārbaudi par valsts Satversmi un vēsturi. Saskaņā ar likumu noteiktas personas ir atbrīvotas no šo pārbaudījumu kārtēšanas, tostarp personas ar īpašām vajadzībām un personas, kas beigušas vidusskolu, kurā vismaz 50 procenti no mācībām pasniegtas latviešu valodā.

Valstī dzīvojošo nepilsoņu pieteikumu skaits pilsonības piešķiršanai joprojām bija zems. Līdz jūlija beigām varas iestādes saņēma 620 naturalizācijas pieteikumus. 483 pieteikumi tika apstiprināti un 24 noraidīti, jo to iesniedzēji trīs reizes nenokārtoja eksāmenu vai neieradās uz to (vairākas lietas, kas izskatītas 2017. gadā, tika iesniegtas 2016. gada beigās).

2015. gada Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes veiktajā aptaujā 48 procenti aptaujāto nepilsoņu norādīja vājās latviešu valodas prasmes kā šķērslī naturalizācijas eksāmena nokārtošanai. Nepilsoņu sabiedriskajās aptaujās lielākā daļa respondentu, kas neplānoja naturalizēties, norādīja, ka papildu valodas barjerai, iemesli nenaturalizēties ir arī politiski iebildumi pret šo prasību un tas, ka Latvijas pilsonība nav nepieciešama ceļošanai uz Krieviju un ES valstīm.

3. daļa. Tiesības piedalīties politiskajos procesos

Satversme un likums nodrošina pilsoņiem tiesības ievēlēt valdību brīvās un taisnīgās, periodiskās, vispārējās un vienlīdzīgās vēlēšanās ar aizklātu balsošanu.

Vēlēšanas un politiskā līdzdalība

Pēdējās vēlēšanas: Starptautiskie novērotāji no Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas Demokrātisko un cilvēktiesību institūciju biroja novērtēja 2014. gada parlamentārās vēlēšanas, kurās tika ievēlēti 100 Saeimas deputāti, kā brīvas un taisnīgas.

Politiskās partijas un politiskā līdzdalība: Pilsoņi var neierobežoti veidot politiskas partijas. Likums aizliedz valsts nepilsoņiem veidot politiskas partijas, ja tajās vismaz puse biedru nav valsts pilsoņi. Vēlēšanu likums aizliedz personām, kas pēc 1991. gada turpināja aktīvi darboties komunistiskajā partijā vai citās propadomiskās organizācijās, vai kas strādājušas tādās iestādēs kā bijusī Padomju Valsts drošības komiteja, ieņemt amatus valsts pārvaldē.

Sieviešu un minoritāšu līdzdalība: Nav likumu, kas ierobežotu sieviešu un minoritāšu līdzdalību politiskajos procesos, un sievietes un minoritātes izmantoja šo iespēju. Aptuveni 30 procenti no iedzīvotājiem, kas pārstāv etniskās minoritātes, bija nepilsoņi, kas nevarēja piedalīties vēlēšanās un kuriem nebija pārstāvniecības valdībā.

4. daļa. Korupcija un caurskatāmības trūkums valdībā

Likums paredz kriminālu sodāmību par korupciju amatpersonu vidū, taču varas iestādes nebija konsekventas šī likuma efektīvai ieviešanai praksē. Amatpersonas dažkārt iesaistījās koruptīvās darbībās, un sabiedriskās aptaujas turpināja uzrādīt, ka sabiedrība uzskata, ka korupcija eksistē visos valsts iekārtas līmeņos, bet amatpersonas reti kad tika sauktas pie atbildības. Saskaņā ar Eiropas Komisijas un Eurobarometra 2016. gada ziņojumu 73 procenti no iedzīvotājiem uzskatīja, ka korupcija ir plaši izplatīta. Kādā citā aptaujā secināts, ka 67 procenti iedzīvotāju uzskata, ka ir pieņemami pasniegt dāvanu sabiedriskam darbiniekam, apmaiņā pret pakalpojumu dāvanas devējam.

KNAB ir galvenā iestāde, kas atbildīga par korupcijas apkarošanu.

Korupcija: Korupcija bija problēma. NVO pauda bažas, ka valsts amatpersonu apsūdzēšanā un notiesāšanā galvenais uzsvars tiek likts uz nelieliem pārkāpumiem, nevis liela apmēra korupciju. Līdz jūnija beigām KNAB uzsāka 16 krimināllietas un rekomendēja uzsākt astoņas krimināllietas 24 personu apsūdzībai. Jūnijā Valsts policija apcietināja Māri Sprūdu un trīs citus maksātnespējas administratorus par apsūdzībām naudas izspiešanā un noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijā. Arestēšana tika veikta īsi pēc tam, kad parlaments pieņēma likumdošanu, kura saskaņā ar NVO uzskatiem, tika virzīta ar nodomu liegt iespēju kādam M. Sprūda sāncensim administrēt īpašu augsta profila maksātnespējas lietu. NVO un biznesa

organizācijas jau ilgu laiku ir norādījušas uz to, ka maksātnespējas nozarē ir plaši izplatītas nelegālas darbības, kuras veic korumpēti administratori, kurus sargā politiski sabiedrotie.

Tāpat arī NVO puda bažas, ka tiesas nolēmumi par publiskām korupcijas lietām ne vienmēr tika efektīvi īstenoti. 2007. gadā izdots un tikai šī gada janvārī īstenots lēmums aizliedza Aivaram Lembergam ieņemt Ventspils pilsētas domes priekšsēdētāja amatu. Tomēr jūnijā A. Lembergs piedalījās pašvaldību vēlēšanās, kurās guva balsu vairākumu un turpināja tikt uzskatīts par faktisko domes priekšsēdētāju. Viņš arī regulāri piedalījās valsts nacionālās valdošās koalīcijas vadības sēdēs.

Finanšu informācijas sniegšana: Valsts amatpersonu pienākums ir iesniegt ikgadējo ienākumu deklarāciju. Deklarācijas ir publiski pieejamas un tika piemēroti sodi par nepienācīgu šī pienākuma izpildi. Varas iestādes minētajās deklarācijās izmeklēja pārkāpumus, savukārt NVO sūdzējās par deklarāciju efektīvas uzraudzības trūkumu. KNAB ir atbildīgs par valsts amatpersonu darbību uzraudzību šajā jomā un interešu konflikta novēršanas likuma ieviešanu. Gada pirmajos sešos mēnešos KNAB piesprieda sodu 72 personām 8,175 eiro (\$9,810) apmērā un izteica aizrādījumus vairākām citām personām par interešu konflikta neievērošanu. Lielākā daļa pārkāpumu bija saistīti ar ienākumu deklarāciju neiesniegšanu, ierobežojumu amatu savienošanas kārtībā un komercdarbībā neievērošanu.

5. daļa. Valsts amatpersonu attieksme pret starptautisko un nevalstisko izmeklēšanu cilvēktiesību pārkāpumu jautājumos

Vietējās un starptautiskas cilvēktiesību organizācijas darbojās lielākoties bez valdības ierobežojumiem, izmeklējot un publicējot iegūtos datus cilvēktiesību lietās. Valsts amatpersonas tikās ar NVO, bieži ar tām sadarbojās un reaģēja uz to viedokļiem un pieprasījumiem.

Valsts cilvēktiesību institūcijas: Tiesībsarga biroja pienākums ir pārraudzīt varas iestāžu rīcību cilvēktiesību pārkāpumu gadījumos. Varas iestādes, kuras birojs uzrauga, sadarbojās ar tiesībsargu, un nenotika tieša iejaukšanās no valdības vai partiju puses.

NVO turpināja kritizēt Tiesībsarga biroju, sakot, ka tam trūkst institucionālo pilnvaru un kapacitātes izmeklēt un uzsākt atbilstošas darbības saistībā ar apsūdzībām par diskrimināciju. Tās sūdzējās, ka birojs bieži izcēla daudzus jautājumus, kuriem nesekoja aktīva turpmākā rīcība. Saskaņā ar likumu birojs publicēja gada pārskatu, kurā apraksta savu darbību un sniedz ieteikumus valdībai.

Saeimas pastāvīgā cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija tikās katru nedēļu Saeimas sanāksmju laikā. Tā izskatīja ar cilvēktiesībām saistītās iniciatīvas, taču kopumā koncentrējās uz sabiedrisko mediju politiku.

6. daļa: Diskriminācija, sociālā neiecietība un cilvēku tirdzniecība

Sievietes

Izvarošana un vardarbība ģimenē: Likumā noteikts, ka izvarošana ir krimināls pārkāpums. Laulātā izvarošana tiek skaidri uzskatīta par izvarošanu “vainu pastiprinošos apstākļos”. Policijai ir pienākums uzsākt izmeklēšanu, ja saņemts ziņojums par izvarošanas gadījumu. Par izvarošanu paredzēto kriminālsodu amplitūda ir, sākot ar brīvības atņemšanu no četriem gadiem līdz mūža ieslodzījumam. Līdz augusta beigām policija izvirzīja 56 izvarošanas apsūdzības, no kurām sešas tika nodota prokuroram, bet piecas – tiesai. Saskaņā ar Tieslietu ministrijas sniegto informāciju Latvijā nekad nav bijusi ierosināta lieta par laulātā izvarošanu.

Labklājības ministrijas 2016. gada decembrī publicētais pētījums rāda, ka pusei no visām hospitalizētajām sievietēm partneru izraisītu traumu upuri. Vardarbība ģimenē ir vainu pastiprinošs faktors noteiktos kriminālos noziegumos. Pastāv sodi pat par „nelielu” miesas bojājumu nodarīšanu, ja upuris un vainīgais ir laulātie, bijušie laulātie vai civilpartneri. Vardarbība ģimenē joprojām bija nozīmīga problēma, un varas iestādes izmeklēja vairākas lietas. NVO Resursu centrs sievietēm „Marta” (Martas centrs) gada pirmajos astoņos mēnešos saņēma sūdzības no 168 sievietēm. Līdz augusta beigām tiesībsargs saņēma piecas sūdzības par vardarbību ģimenē.

Likums ļauj ģimenes vardarbībā cietušajiem pieprasīt, lai policija pieņem lēmumu par varmākas nošķiršanu, un nosaka, ka policijai un tiesnešiem jāreaģē uz šo pieprasījumu vienas darba dienas laikā. Līdzko lēmums par varmākas nošķiršanu ir pieņemts, tas ir spēkā, līdz tiesa to atceļ. Likums uzliek par pienākumu vainīgajam atstāt mājokli, kurā dzīvo upuris. Likums nosaka arī plašāku vardarbības definējumu, ietverot fizisko, seksuālo, psiholoģisko un emocionālo vardarbību.

Valsts un municipālā policija var izdot lēmumu par dzīvesbiedru nošķiršanu līdz astoņām dienām. 2015. gadā tiesa nodrošināja pagaidu aizsardzību 71 sievieti un vienam vīrietim.

Gada pirmajos astoņos mēnešos policija uzsāka 182 krimināllietas par vardarbību ģimenē, un aizturēja 54 personas; pirmajos astoņos mēnešos policija izsniedza 394 lēmumus par nošķiršanu. NVO sūdzējās, ka atsevišķos ģimenes vardarbības gadījumos policija nevēlējās uzsākt nekādas darbības. Savā ziņojumā komisārs N. Muižnieks izklāstīja, ka, lai gan policija dienā saņem vidēji 13 telefona zvanus par „ģimenes konfliktiem”, 97 procentos šo gadījumu netiek uzsāktas krimināltiesvedības, jo policija tās lielākoties neuzskatīja par kriminālpārskāpumiem. Muižnieks atsaucās uz policijas sniegtajiem datiem par 2014. gadu, kad 144 sievietes bija cietušas no vardarbības ģimenē. Tajā pašā gadā laulātie vai partneri bija nogalinājuši vismaz piecas sievietes, un vēl četras bija nogalinājuši citi to radnieki. Atsevišķos gadījumos policija vilcinājās izlikt vainīgos no mājām, neskatoties uz nošķiršanas lēmumu. NVO arī kritizēja policiju par to, ka vainīgie netika arestēti līdz brīdim, kad upuris parakstīja nepieciešamos dokumentus, lai gan policijas darbinieki bija vardarbības liecinieki. Saskaņā ar Martas centra datiem gada laikā tiesas noraidījušas divus lūgumus par nošķiršanu.

Nebija valsts finansētu patvērumu, kas īpaši paredzētas sievietēm, kas cietušas no vardarbības. Valstī bija viena valsts finansēta krīzes telefonlīnija vardarbības upuriem un vairāki NVO krīzes dienesti, taču neviens no tiem nebija speciāli paredzēts izvarošanas un uzbrukumu upuriem.

Seksuālā uzmākšanās: Lietas par seksuālu uzmākšanos tiek ierosinātas, balstoties uz diskriminācijas statūtiem, un sodu amplitūda ir, sākot no rājiena līdz apcietinājumam. Upuriem ir tiesības iesniegt sūdzību Tiesībsarga birojam un Valsts darba inspekcijai. 2016. gadā Tiesībsarga birojs nav saņēmis nevienu sūdzību par seksuālu uzmākšanos.

Piespiedu pasākumi dzimstības kontrolē: Netika saņemti ziņojumi par piespiedu abortiem, sterilizāciju vai citām piespiedu metodēm attiecībā uz populācijas kontroli. Aplēses par māšu mirstību un biežāk izmantotajiem kontracepcijas līdzekļiem ir pieejamas: www.who.int/reproductivehealth/publications/monitoring/maternal-mortality2015/en/.

Diskriminācija: Ģimenes, īpašuma, pilsonības un mantojuma tiesības paredz vienlīdzīgu attieksmi pret sievietēm.

Bērni

Dzimšanas reģistrācija: Pilsonība tiek pārmantota no vecākiem, un tikai vienam no vecākiem jābūt Latvijas pilsonim, lai nodotu pilsonību savam bērnam. Nepilsoņu bērni, kas dzimuši valstī, var tikt reģistrēti pilsonības saņemšanai, ja to pieprasa viens no vecākiem bērna dzimšanas reģistrācijas brīdī. Saskaņā ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem līdz jūnija beigām 84 bērni, kuri dzimuši nepilsoņiem, automātiski saņēma pilsonību, un 20 bērniem tika piešķirts nepilsoņa statuss. Jūnijā valstī bija 4,836 bērni-nepilsoņi jaunāki par 16 gadiem.

Vardarbība pret bērniem: Vardarbība pret bērniem bija problēma. Policija efektīvi praksē piemēroja likumus, kas cīnās pret bērnu ļaunprātīgu izmantošanu, lai gan NVO norādīja, ka koordinācija starp bērnu tiesību aizsardzībā iesaistītajām institūcijām bija vāja, it īpaši nespējas dalīties ar informāciju dēļ. Likums pilnvaro tiesas nošķirt neaizsargātus un vardarbībā cietušus bērnu no vardarbīgām ģimenēm, ja vecāki vai aizbildņi to nespēj, vai paši ir šo vardarbību veicēji.

Gada pirmajos astoņos mēnešos Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija organizēja četras valsts mēroga uzticības tālruņa kampaņas. Inspekcija saņēma 17,589 zvanus un sniedza 9,444 konsultācijas, atbildot uz jautājumiem par emocionālas, fiziskas vai seksuālas vardarbības gadījumiem pret bērniem. Aptuveni 81 zvana gadījumā tika sniegtas konsultācijas bērnu seksuālas vardarbības jautājumos, 369 gadījumos – fiziskas vardarbības jautājumos un 791 gadījumā tika sniegtas konsultācijas par emocionālu vardarbību pret bērniem (pārējie zvani bija saistīti ar psiholoģiska rakstura konsultācijām). Gada pirmajos deviņos mēnešos Inspekcija izmeklēja 154 bērnu tiesību pārkāpumu gadījumus.

Agrās un piespiedu laulības: Minimālais pieļaujamais vecums laulības reģistrēšanai ir 18 gadi. Likumīga laulība līdz 18 gadu vecumam ir iespējama tikai ar vecāku atļauju un ar nosacījumu, ka viens no partneriem ir vismaz 16 gadus vecs, bet otram ir vismaz 18 gadi.

Bērnu seksuāla izmantošana: Likums aizliedz bērnu seksuālu izmantošanu komerciālos nolūkos, bērnu pārdošanu, bērnu piedāvāšanu vai iesaistīšanu bērnu prostitūcijā un darbības, kas saistītas ar bērnu pornogrāfiju. Varas iestādes kopumā nodrošināja likuma izpildi. Līdz augusta beigām policija ierosināja 99 krimināllietas par personu, kuras ir jaunākas par 16 gadiem, seksuālu izmantošanu.

Bērnu pornogrāfijas iegāde, demonstrēšana, pavairošana vai izplatīšana ir sodāma ar līdz pat trim gadiem cietumsoda. Nepilngadīgas personas iesaistīšana pornogrāfijas radīšanā ir sodāma ar līdz pat 12 gadiem ieslodzījumā atkarībā no bērna vecuma. Minimālais pieļaujamais vecums, kad personas tiek uzskatītas par dzimumpilngadību sasniegušām un spējīgām vienoties par seksuālām darbībām ir 16 gadi.

Bērnu nodošana aprūpei institūcijām: Tiesībsargs un vairākas NVO izteica bažas par bērnu namu izmantošanu, neskatoties uz to, ka likumā ir noteikts, ka „ikvienam bērnam ir neatņemamas tiesības uzaugt ģimenē”. Pārskata gadā aptuveni 1,216 bērnu joprojām dzīvoja bērnu namos. Lai gan valdība bija izstrādājusi deinstitutionalizācijas plānu šiem bērniem, NVO kritizēja plānu kā neskaidru bez norādēm, kā un kad tas tiks īstenots. 1,193 bērnu dzīvoja audžu ģimenēs, un 4,548 bērnu dzīvoja ar aizbildņiem.

Gada pirmajos astoņos mēnešos Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija ziņoja par pieciem fiziskās, seksuālās, vai emocionālās vardarbības gadījumiem valsts bērnu namu vai internātskolu bērniem ar īpašām vajadzībām skolnieku vidū. Inspekcija uzskatīja, ka reālais vardarbības gadījumu skaits bija daudz lielāks, taču par tiem netika ziņots neregulāru sociālo darbinieku vīzīšu un ierobežotu novērošanas iespēju dēļ.

Starptautiskā bērnu nolaupīšana: Valsts ir Hāgas 1980. gada konvencijas par starptautiskās bērnu nolaupīšanas civiltiesiskajiem aspektiem dalībniece. Vairāk informācijas skatiet Valsts departamenta *Ziņojumā par vecāku veikto starptautisko bērnu nolaupīšanu* vietnē <https://travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html>.

Antisemitisms

Centrālais statistikas birojs ziņoja, ka 4,873 no valsts iedzīvotājiem ir ebreji. 2016. gada ziņojumā par cilvēktiesību situāciju tika kļūdaini norādīts, ka Centrālā statistikas pārvalde ir vienisprātis ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldi par to, ka ebreju skaits Latvijā ir 8,659. Centrālās statistikas pārvalde norādīja, ka faktiski Latvijā 2016. gadā dzīvoja 5,013 ebreju. Netika ziņots par antisemitiskiem uzbrukumiem personām, taču daži antisemitiski starpgadījumi un publiskas atsauces uz stereotipiem turpināja parādīties internetā un atsevišķos galēji labējos grupējumos.

Trīs parlamenta pārstāvji no „Visu Latvijai” partijas piedalījās ikgadējā 16. marta Leģionāru piemiņas dienas parādē par godu latviešiem, kuri 2. pasaules kara laikā cīnījās Vācijas Trešā reiha bruņotajos spēkos Latviešu leģiona sastāvā pret Padomju armiju. Parādē netika izmantoti nacistu simboli vai ordeņi. Vietējā mērogā parāde tiek uztverta lielākoties kā veltījums nacionālās identitātes un neatkarības cīnītāju piemiņai, nevis kā nacisma slavināšanas pasākums.

4. jūlijā ebreju kopienas pārstāvji, valsts amatpersonas un ārzemju diplomāti apmeklēja Holokausta piemiņas ceremoniju Rīgā.

Cilvēktirdzniecība

Skatiet Valsts departamenta gada ziņojumu par cilvēku tirdzniecību šajā vietnē www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Personas ar īpašām vajadzībām

Likums aizliedz diskrimināciju pret personām ar fiziskiem, kustību, intelektuāliem vai mentāliem traucējumiem, un valsts institūcijas kopumā šos noteikumus ievēroja.

Lai gan likums nosaka sabiedrisko ēku pieejamību personām ar īpašām vajadzībām, tomēr vairums ēku tiem nebija pieejamas. NVO „Apeiron” ziņoja, ka apmēram 80 procenti jaunu un atjaunotu ēku nebija pieejamas personām ar īpašām vajadzībām, un tikai 2 procenti no visām ēkām bija pilnībā pieejamas. Valsts kontrole un NVO kritizēja tiesību aktus un noteikumus, kas reglamentē valsts noteiktos personīgā asistenta pakalpojumus cilvēkiem ar īpašām vajadzībām.

Likums nodrošina papildu atbalstu bērniem ar īpašām vajadzībām, nodrošinot tiem un to aprūpētājiem bezmaksas sabiedriskā transporta pakalpojumus. Likums arī paredz bērnu ar īpašām vajadzībām ģimenēm valsts apmaksātas konsultācijas. Bērni ar īpašām vajadzībām apmeklēja skolu; vairākums mācījās specializētās skolās. Lai gan bērni ar īpašām vajadzībām var apmeklēt parastās skolas, kas ir pielāgotas viņu vajadzībām, ļoti neliels skaits skolu ārpus Rīgas ir tam piemērotas. Valsts skolās nodrošināja asistentu pakalpojumus bērniem ar īpašām vajadzībām. Cilvēktiesību komisārs Nils Muižnieks ziņoja, ka 2015./16. akadēmiskā gada laikā 11,846 skolnieki ar īpašām vajadzībām mācījās valsts skolās.

Lai gan veselības un nodarbinātības pakalpojumi tiek nodrošināti atbilstoši likumam, NVO apgalvoja, ka lielākajai daļai cilvēku ar īpašām vajadzībām bija ierobežot piekļuve nodarbinātībai un veselības aprūpei, jo trūka asistentu pakalpojumu sniedzēju, infrastruktūra joprojām ir neattīstīta, un nav šādiem cilvēkiem īpaši pielāgotu programmu. NVO arī pauda

bažas par tehnisko palīgierīču iepirkuma pakalpojumu, kas neļauj cilvēkiem ar īpašām vajadzībām pašiem izvēlēties sev nepieciešamo aprīkojumu, piemēram, ratiņkrēslus.

Nacionālās/rasu/etniskās minoritātes

Minoritāšu grupas pārstāvošās NVO apgalvoja, ka par nacionālo minoritāšu diskrimināciju un uzmākšanos tām netika pienācīgi ziņots varas iestādēm. Līdz augusta beigām Tiesībsarga birojs nebija saņēmis rakstiskas sūdzības par rases vai etnisko diskrimināciju.

Gada pirmajos astoņos mēnešos policija uzsāka sešas krimināllietas par etniskā vai rasu naida kurināšanu, no kurām viena tika nodota prokuratūrai. Sūdzības lielākoties bija par naidu kurinošiem izteikumiem internetā.

Romu kopiena turpināja piedzīvot plašu sabiedrības diskrimināciju, kā arī augstu bezdarba un analfabētisma līmeni. Saskaņā ar Centrālā statistikas pārvaldes datiem valstī dzīvoja 5,191 roms. Novērotāji kritizēja nacionālo rīcības plānu Romu kopienas bezdarba un izglītības problēmu risināšanai, apgalvojot, ka plānam trūkst pienācīga finansējuma, un ka tas ir nepietiekams, lai spētu būtiski uzlabot Romu kopienas dzīves apstākļus.

Vardarbība, diskriminācija un cita veida neiecietība, kas balstīta uz seksuālo orientāciju un dzimuma identitāti

Valsts pretdiskriminācijas tiesību akti tieši neaizliedz diskrimināciju, kas balstīta uz personas seksuālo orientāciju vai dzimuma identitāti, taču darba likumā šāda veida diskriminācija ir atsevišķi minēta. NVO izteica bažas par to, ka krimināllikumā nav paredzēta skaidri definēta aizsardzība pret naida kurināšanu un vardarbību pret personām to seksuālās orientācijas un dzimuma identitātes dēļ.

Ticamas NVO ziņoja, ka neiecietība pret LGBTI personām jeb lesbietēm, gejiem, biseksuāļiem un transpersonām, kā arī pret tiem vērsta diskriminācija joprojām bija plaši izplatīta.

7. daļa. Darbinieku tiesības

a. Apvienotās brīvība un tiesības uz darba koplīgumu

Likums nodrošina tiesības darbiniekiem dibināt un apvienoties neatkarīgās arodbiedrībās, slēgt darba koplīgumu un organizēt likumam atbilstošus streikus. Likums aizliedz arodbiedrību diskrimināciju un darba devēju iejaukšanos arodbiedrību funkcijās, kā arī nodrošina atjaunošanu darbā pēc darbinieka nelikumīgas atļaušanas, ieskaitot atļaušanu par darbību arodbiedrībā.

Pastāvēja vairāki šo tiesību ierobežojumi. Dienējošām militārpersonām, Valsts drošības dienesta biedriem un robežsargiem nav atļauts dibināt arodbiedrības vai būt to biedriem. Lai gan likums paredz tiesības streikot, ir nepieciešams $\frac{3}{4}$ balsu vairākums sapulcē, kurā vismaz $\frac{3}{4}$ dalībnieku ir arodbiedrības biedru. Ir aizliegti streiki sektoros, kas saistīti ar sabiedrisko drošību, kā arī ir aizliegts streikot tādām svarīgām profesijām kā tiesnešiem, prokuroriem, policijas darbiniekiem, ugunsdzēsējiem, robežsargiem, valsts drošības iestāžu darbiniekiem, ieslodzījuma vietu uzraugiem un militārpersonām. Likums aizliedz „solidaritātes” streikus darbiniekiem, kurus tieši nesaista darba līgums, kas noslēgts starp streikotājiem un to darba devēju – šo ierobežojumu kritizēja vietējās darba tiesību organizācijas. Likums paredz arbitrāžas mehānismus, ko augstāk minētie darbinieki var izmantot streika vietā.

Varas iestādes kopumā piemēroja atbilstošo darba tiesību likumdošanu. Resursi, pārbaudes un problēmu risināšana bija atbilstoši. Sodi par pārkāpumiem svārstījās robežās no dažiem simtiem līdz vairākiem tūkstošiem eiro, tomēr tie nebija pietiekami, lai novērstu pārkāpumus.

Administratīvas un juridiskas procedūras mēdza ieilgt un lietas tikt pārsūdzētas. Gada laikā darba tiesību organizācijas izteica bažas par diskrimināciju no darba devēju puses pret arodbiedrību biedriem.

Apvienšanās brīvība un tiesības slēgt darba koplīgumu kopumā tika ievērotas. Darba ņēmēju organizācijas dažos gadījumos bija neatkarīgas no valsts vai politiskajām partijām, kā arī no darba devējiem un darba devēju asociācijām.

b. Piespiedu un obligātā darba aizliegums

Likums aizliedz visa veida piespiedu vai obligāto darbu. Varas iestādes veiksmīgi ieviesa šos likumus praksē. Noteiktie soda mēri svārstījās no naudas sodiem līdz cietumsodam un bija pietiekami stingri, lai novērstu pārkāpumus. Labklājības ministrijas pakļautībā esošā Valsts darba inspekcija, kas atbild par darba tiesību likumdošanas ieviešanu, regulāri apsekoja darba vietas un nekonstatēja nevienu piespiedu darba gadījumu. Taču nepietika resursu, lai varētu veikt ilgtermiņa izmeklēšanas ar nolūku konstatēt piespiedu darba gadījumus, un 2016. gadā veiktā pētījuma rezultātā tika konstatēts, ka pastāvīgi tiek sniegtas nepietiekamas ziņas par piespiedu darbu. Valsts sponsorētas NVO veica izglītojošas kampaņas valsts mērogā, lai veicinātu iedzīvotāju informētību par piespiedu darbu.

Saskaņā ar Valsts departamenta *Ziņojumu par cilvēku tirdzniecības novēršanu*, Latvijas iedzīvotāji – vīrieši un sievietes tika nodarbināti piespiedu darbā, īpaši citās Eiropas valstīs. 2015. gadā, kas ir jaunākie pieejamie šāda veida oficiālie dati, varas iestādes piešķīra valsts palīdzību septiņiem piespiedu darba upuriem, kas tika ekspluatēti piespiedu darbā citās Eiropas valstīs. Lielākajā daļā šo gadījumu sievietes tika aizvilinātas ārpus valsts ar viltotiem darba vai laulības piedāvājumiem, kas patiesībā izrādījās cilvēku tirdzniecība piespiedu mājkalpošanas darbam.

Vairāk informācijas par šo jomu skatīt Valsts departamenta *Ziņojumā par cilvēku tirdzniecības novēršanu* vietnē www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

c. Bērnu darbaspēka izmantošanas aizliegums un minimālais nodarbinātības vecums

Ar likumu noteiktais minimālais nodarbināto vecums ir 15 gadi. Saņemot rakstisku vecāka atļauju, bērni no 13 gadu vecumu var strādāt noteiktus darbus ārpus skolas laika. Likums aizliedz personām, kas jaunākas par 18 gadiem, strādāt nakts maiņās vai virsstundas. Likums nosaka, ka bērni nedrīkst strādāt darba vietās, kas rada draudus viņu fiziskajai drošībai, veselībai vai attīstībai. Gada laikā nebija ziņojumu par pārkāpumiem, kas saistīti ar bērnu nodarbināšanu.

d. Diskriminācija attiecībā uz nodarbinātību un profesijām

Darba likums un normatīvie akti aizliedz diskrimināciju, taču nav aizliegta diskriminācija attiecībā uz nodarbinātību pilsonības dēļ.

Pastāvēja darbā pieņemšanas un darba samaksas diskriminācija pret sievietēm, īpaši privātajā sektorā. Tā kā par šo diskriminācijas veidu nav pietiekami daudz ziņojumu, mēneša pirmajos astoņos mēnešos Tiesībsarga birojs neuzsāka nevienu lietu par diskrimināciju darba vietā. Lieta, ko 2016. gadā uzsāka Tiesībsargs, tika slēgta bez diskriminācijas fakta konstatēšanas.

Diskriminācija darba vietā notika arī seksuālās orientācijas, dzimuma identitātes un etniskās izcelsmes dēļ. Cilvēkiem ar īpašām vajadzībām bija ierobežota pieeja darbam asistentu pakalpojumu, vāji attīstītas infrastruktūras un specializētu programmu trūkuma dēļ. Arī Romu kopiena saskārās ar diskrimināciju; bezdarba līmenis romu vidū bija ļoti augsts.

e. Pieņemami darba apstākļi

Minimālā mēnešalga ir 380 eiro (\$456). Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem par 2015. gadu, kas ir jaunākie pieejamie šāda veida oficiālie dati, 8.3 procenti no nodarbinātajiem (un 31 procents iedzīvotāju) bija pakļauti riskam nokļūt zem nabadzības līmeņa, kas ir 320 eiro (\$384).

Likums nosaka, ka darba nedēļa ir maksimums 40 stundas, ietverot vismaz vienu 42 stundu atpūtas periodu nedēļā. Maksimāli pieļaujama virsstundu skaits ir 144 stundas četru mēnešu periodā. Darbiniekiem nav atļauts strādāt vairāk nekā 24 stundas pēc kārtas, 56 stundas nedēļā vai virsstundas ilgāk par 6 dienām pēc kārtas. Likums nosaka kompensācijas maksu vismaz 100 procentu apmērā par virsstundām, ja vien līgumā nav atrunāti citi kompensācijas veidi, taču šie noteikumi reti tiek ievēroti. Likums nosaka maksimālo virsstundu apmēru, kā arī aizliedz noteikt pārmērīgas virsstundas vai obligātas virsstundas. Likums dod tiesības darbiniekiem izmantot apmaksātu ikgadējo atvaļinājumu 28 kalendāro dienu apmērā.

Likums nosaka minimālos darba veselības un drošības standartus darba vietā, kas ir plaši atzīti un galvenajām industrijām atbilstoši. Lai gan darbiniekiem ir likumīgas tiesības izvairīties no situācijām, kas apdraud to veselību vai drošību, neriskējot zaudēt darbu, šie noteikumi ne vienmēr tika ievēroti. Gadījumā, kad darbinieki uzskata, ka to tiesības ir pārkāptas, viņi var iesniegt savas sūdzības Valsts darba inspekcijā.

Valsts darba inspekcijas pienākums ir nodrošināt minimālās darba algas noteikuma ievērošanu, kā arī to ierobežojumu ievērošanu, kas attiecas uz darba stundām un darba veselības un drošības standartiem. Šie standarti ne vienmēr tika ieviesti ēnu ekonomikā. Par pārkāpumiem tiek piemēroti naudas sodi, kuru amplitūda ievērojami atšķiras atkarībā no pārkāpuma smaguma pakāpes un biežuma, tomēr tie bija lielākoties pietiekami, lai novērstu pārkāpumus. Inspekcijai bija atbilstoši resursi, lai veiktu pārbaudes, risinātu darba standartu problēmas un efektīvi piemērotu darba tiesību likumdošanu.

Līdz oktobra vidum Valsts darba inspekcija ziņoja par 50 nāves gadījumiem darba vietās, no kuriem lielākā daļa klasificēti kā dabīga nāve, un 141 nāves gadījumu izraisīja darba vietā gūti smagi ievainojumi. Valsts darba inspekcija komentēja, ka lielākā daļa traumu bija nelielas un ka darbinieki aktīvi ziņoja par negadījumiem. Lielākā daļa darba traumu un nāves gadījumu notika celtniecības, kokapstrādes un mežapstrādes jomā.

Saskaņā ar dažām aplēsēm, ēnu ekonomika valstī sasniedz apmēram 23 procentus no IKP, un tās dēļ ir grūti noteikt faktisko atalgojuma apmēru. Zemas kvalifikācijas darbu veicēji apstrādes rūpniecībā un mazumtirdzniecībā, kā arī daži valsts sektorā nodarbinātie, piemēram, ugunsdzēsēji, bija biežāk pakļauti nelabvēlīgiem darba apstākļiem, tostarp garām darba stundām, nepietiekamam virsstundu atalgojumam un patvaļīgām atalgojuma izmaksām.